

Олександр Павлов,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки промисловості
Одеського національного технологічного університету*

Ірина Павлова,
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри туристичного бізнесу та рекреації
Одеського національного технологічного університету*

Олександр Павлов,
*магістрант Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕТВОРЕННЯ СІЛЬСЬКО-МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ УКРАЇНИ НА НООСФЕРНЕ ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Чим далі час віддаляє людство від епохи наукових звершень В. Вернадського, тим вагомішою виглядає постать цього мислителя. Відтепер теорія ноосфери В. Вернадського постає як сучасна парадигма цивілізаційного розвитку людства, в якій органічно поєднані концепції людського розвитку, сталого розвитку та інклюзивного розвитку.

Пояснюючи еволюцію біосфери в ноосферу, В. Вернадський розглядав останню не лише як біогеохімічне явище, а й як суспільний феномен, в якому центральне місце посідає людський розум. Людство в умовах генезису ноосфери стає єдиним цілим і перебудовує біосферу в інтересах цього цілого, зокрема, розвиває засоби зв'язку та обміну, які сприяють економічному та інформаційному об'єднанню людей. При цьому вирішальну роль відіграє людський розум, наукова думка. Наукова думка, – писав він у праці «Наукова думка як планетне явище», – охоплює всю планету, всі держави, що на ній розташовані. Повсюди створювались багаточисленні центри наукової думки й наукового пошуку. Це перша основна передумова переходу біосфери в ноосферу.

Відповідно, настання ноосфери ставить нові вимоги не тільки до світогляду людини, а й до функцій економічної теорії. Поряд з дослідженням виробничої функції вона має долучитися до розв'язання проблеми збереження не тільки природного капіталу планети, а й людського капіталу як рушія суспільного прогресу людської цивілізації.

Отже, сучасна версія вчення про ноосферу актуалізує питання щодо його тлумачення як наукової основи концепцій сталого розвитку та інклюзивного розвитку. Так, О. Л. Попова [1, с. 130], прослідковуючи зв'язок концепції інклюзивного розвитку з концепцією сталого розвитку, зазначає, що наукові уявлення щодо інклюзивності оновлюють та посилюють соціоекономічний аспект концепції сталого розвитку, й в цьому сенсі інклюзія є зоною компромісу між соціальною та економічною сферами сталого розвитку. Така точка зору варта її співставлення з думками інших науковців. Наприклад, Дж. Гупта і С. Вегелін [2, с. 435–436], розглядаючи інклюзивний розвиток під кутом зору Цілей сталого розвитку, виділяють в ньому соціальні, екологічні та політико-географічні інтелектуальні корені. Застосовуючи мультидисциплінарний підхід, Н. Пау і Дж. Гупта [3, с. 105–106] визначають сутність інклюзивного розвитку як зосередження уваги на соціально-економічному добробуті та захисті екосистемних послуг природи.

Такий науковий підхід щодо розуміння проблематики сталого та інклюзивного розвитку як складника ноосферної парадигми знайшов своє інституціональне закріплення у стратегії «Європа 2020» з її пріоритетами розумного, сталого та інклюзивного розвитку (2010 рік), в Декларації ГА ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015 рік), в Указі Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019 рік), у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021 рік).

З огляду на людиноцентристську спрямованість ноосферної парадигми, для України доленосного значення набуває проблема інклюзивного розвитку ОТГ та районів, які з урахуванням «змішаного» складу їх населення, різноманіття ресурсів та функцій, ідентифікуються як сільсько-міські агломерації континуального типу.

Наразі в Україні функціонують 1438 ОТГ та 119 районів. Серед ОТГ переважають сільські громади – 626 одиниць (43,5 %), 432 (30,0 %) – є селищними, 380 (26,5 %) – міськими. Отже, процес реформування територіальної організації суспільства на рівні ОТГ і районів завершився формуванням сільсько-міських агломерацій з домінуванням серед них руральних соціально-просторових утворень, за винятком ОТГ і районів, адміністративними центрами яких є центри областей.

У будь-якому разі формування означених соціально-просторових феноменів, з одного боку, має синергетичний ефект інклюзії, а з іншого – демонструє наявність формальних агломераційних ознак у малонаселених районах з незначною часткою сільського населення, що додатково підтверджується тим, що їх центрами є малі міста і селища.

Ідентифікація ОТГ та районів як сільсько-міських агломерацій континуального типу є ключем до розуміння сутності соціально-просторової інклюзивності. Соціально-просторову інклюзивність можна визначити як поточний стан та ступінь включеності людських спільнот, що мешкають в межах ОТГ та районів, в систему відносин власності, їх залучення до політичних, економічних, соціальних, духовних змін з метою задоволення інтересів і потреб усіх без винятку жителів цих сільсько-міських агломераційних утворень. Визначення сутності феномену інклюзивності потребує врахування характеру співвідношення таких парних дихотомій, як «відчуженість – залученість», «ексклюзивність – інклюзивність», «сегрегація – інтеграція». Первинною умовою формування інклюзивного соціально-просторового середовища є подолання відчуження людини від процесу виробництва, результатів своєї праці, від суспільства.

Внаслідок подолання причин відчуження відбувається соціальне залучення, ознакою якого є готовність соціальної спільноти до подолання її виключеності від участі у політичних, економічних, соціальних та духовних процесах. В цьому сенсі інклюзивний розвиток відбувається поетапно, починаючи з залученості (заперечення відчуженості) через включеність і завершуючись інтеграцією.

Перший етап – залученості, позначений наявністю спільного середовища життєдіяльності членів територіальних громад (за виключенням сільських) та районів, які є мешканцями міських і сільських населених пунктів, що по суті перетворилися на сільсько-міські агломерації.

Другий етап – включеності, означає участь усіх верств населення агломерації в процесі суспільного відтворення, в системі владних відносин, у повсякденній життєдіяльності громад та районів.

Третій етап – інтеграції, тобто реального здійснення суспільних перетворень за активної участі усіх груп населення без обмежень за віковими, статевими, соціальними, політичними, релігійними, етнічними, фізичними ознаками.

Спрямованість інклюзивного розвитку ОТГ та районів проявляється через її галузевий та соціально-просторовий (руральний, урбанний, частіше «сумішний» тип) вимір. Йдеться про такі види галузевої спрямованості інклюзивного розвитку як аграрна, про-

мислова, агропромислова, транспортна, будівельна, інфраструктурна та сервісна (соціальна, торговельна, побутова, туристична, оздоровчо-рекреаційна).

Для створення та підтримки інклюзивного середовища важливо, щоб усі члени громад, різні верстви населення районів були психологічно готові і соціально-економічно вмотивовані до участі в громадській, соціальній, економічній та політичній діяльності. Тобто настання інклюзії можливе лише за активної участі в цьому процесі суб'єктів її творення.

Динаміка інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій визначається, за П. Кругманом [4, с. 38] факторами «першої природи» та «другої природи». До перших з зазначених факторів відносяться забезпеченість територій природними ресурсами, а також вигідність їх географічного положення, тобто йдеться про фактори, що мають природну основу й мало залежні від діяльності людей. До факторів «другої природи» відносяться переваги, які досягаються завдяки людським зусиллям: агломераційний ефект (висока щільність населення, яка дає економію на масштабі); людський капітал (освіта, здоров'я, трудова мотивація, мобільність та адаптивність населення); інструменти, що сприяють покращенню підприємницького клімату, розповсюдженню інновацій; інфраструктура, яка скорочує відстані.

Очевидно, що за сукупністю першої групи факторів села мають конкурентні переваги перед містами, щодо другої групи факторів, то вони відкидають села на узбіччя науково-технічного та інноваційного розвитку.

Відтак, передумовами формування ноосферного інклюзивного середовища в межах сільсько-міських агломерацій є заходи адміністративно-організаційного та управлінського характеру, наявність ресурсного потенціалу, сприятлива демографічна ситуація, а головне – фінансово-економічна спроможність громад та районів й психологічна готовність їх мешканців до створення інклюзії добробуту.

Список використаної літератури

1. Попова О. Л. Інклюзивний розвиток: нова концепція чи оновлення концепції сталого розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 1. С. 128–141.
2. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. 2016. Vol. 16. P. 433–448.
3. Pouw N., Gupta J. Inclusive development: a multi-disciplinary approach. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2017. Vol. 24. P. 104–108.
4. Krugman P. *Geography and Trade* Cambridge, MA: MIT Press. 1991. 142 p.